O‘ZBEKISTON MILLIY PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

13.00.03 – «Maxsus pedagogika» ixtisosligi bo’yicha malakaviy imtihon
D A S T U R I

TOSHKENT – 2026

SO’Z BOSHI

Dastur malakaviy imtihon topshirish uchun “Maxsus pedagogika” fanidan savollar to’plamini o’z ichiga olgan. Dasturni tuzishda oliy ta`limning Davlat ta`lim standartlariga asoslanildi. Dastur maxsus pedagogika fanining barcha asosiy boblarini o’z ichiga oladi. Dastur maktabgacha hamda maktab yoshidagi rivojlanishida nusoni bщlgan bolalarda ta`lim-tarbiya jarayoni nazariyasi va amaliyoti, rivojlanishida nuqsoni bo’lgan bolalarning xususiyatlari, ularni rivojlantirish, korrektsiya vositalarini yaratish, qo’llash, o’rganish masalalarini qamrab oladi.

Tuzuvchilar: DSc, dots. Sh Toxtiyarova
DSc., dots. Sh.Shokirova

Taqrizchilar: p.f.d. prof. L.Mo’minova
p.f.n. dots. SH.M.Amirsaidova

Ushbu dastur universitet Ilmiy-texnik kengashining 2026-yil 6-yanvardagi 1-sonli majlisida tasdiqlangan.

Mazkur malakaviy imtihon dasturi maxsus pedagogika fanining zamonaviy ilmiy konsepsiyalari, milliy va xalqaro tajribalar, inklyuziv ta’lim tamoyillari hamda rivojlanishida turli buzilishlari bo‘lgan bolalar va shaxslarni ta’lim-tarbiya jarayonida qo‘llab-quvvatlashning innovatsion yondashuvlarini qamrab oladi.

Dastur maktabgacha, maktab va maktabdan keyingi yosh bosqichlarida intellektual rivojlanishida cheklovlari bo‘lgan bolalar, ko‘p tarmoqli nuqsonlar, og‘ir va chuqur rivojlanish buzilishlari, nutq, harakat va psixik rivojlanishdagi buzilishlar bilan ishlashning nazariy, metodologik va amaliy asoslarini o‘z ichiga oladi.

I. Intellektual rivojlanishida cheklovlari bo‘lgan bolalarni o‘rganish va ta’lim-tarbiya qilishning zamonaviy yondashuvlari. Intellektual rivojlanishida cheklovlari bo‘lgan bolalarni o‘rganish va ta’lim-tarbiya qilish jarayoni zamonaviy fan yutuqlari asosida qayta talqin etilmoqda. Bugungi kunda intellektual rivojlanish buzilishlarini tasniflashda xalqaro diagnostik tizimlar — ICD-11, DSM-5 va ICF mezonlariga tayaniladi. Ushbu tasniflar bolaning nuqsonini faqat klinik belgilar orqali emas, balki uning funksional imkoniyatlari, ijtimoiy muhit bilan o‘zaro aloqasi va hayotiy faoliyat darajasi orqali baholash imkonini beradi.

Intellektual rivojlanishida cheklovlari bo‘lgan bolalar zamonaviy maxsus pedagogikada ta’lim va reabilitatsiya jarayonining passiv obyekti emas, balki faol subyekti sifatida qaraladi. Bu yondashuv bolani individual imkoniyatlari, ehtiyojlari va resurslariga tayangan holda rivojlantirishni nazarda tutadi. Biopsixososial model asosida bolaning rivojlanishi biologik, psixologik va ijtimoiy omillarning o‘zaro ta’siri natijasi sifatida tushuntiriladi.

Ta’lim jarayoni ixtisoslashtirilgan maktablar, maxsus sinflar va inklyuziv ta’lim muhitida differensial va moslashtirilgan tarzda tashkil etiladi. Ushbu jarayonda surdopedagogika (eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalar bilan ishlash) va tiflopedagogika (ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar bilan ishlash) yondashuvlari intellektual cheklovlar bilan birga kechuvchi sensor buzilishlarni hisobga olishda muhim ahamiyat kasb etadi.

II. Og‘ir va chuqur intellektual rivojlanish buzilishlari bo‘lgan bolalar bilan ishlash. Og‘ir va chuqur darajadagi intellektual rivojlanish buzilishlari bo‘lgan bolalar alohida psixologik-pedagogik yondashuvni talab etadi. Ushbu toifadagi bolalarda ko‘pincha ko‘p tarmoqli buzilishlar — bolalar serebral falaji, genetik sindromlar (jumladan, fenilketonuriya), og‘ir nutq, eshitish va ko‘rish buzilishlari birgalikda namoyon bo‘ladi. Shu sababli oligofrenopedagogika surdopedagogika va tiflopedagogika bilan uzviy integratsiyada olib boriladi.

Asosiy e’tibor bolalarda hayotiy ko‘nikmalarni shakllantirish, ijtimoiy moslashuv va qo‘llab-quvvatlangan mustaqillikni ta’minlashga qaratiladi. Mehnatga yo‘naltirish va qo‘llab-quvvatlangan bandlik modellari orqali shaxsning jamiyatda munosib o‘rin egallashiga sharoit yaratiladi. Ushbu yo‘nalishda UNESCO, UNICEF va Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti tomonidan tavsiya etilgan insonparvar va inklyuziv yondashuvlar muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi.

III. Psixologik-pedagogik diagnostika va baholash. Maxsus pedagogik jarayonda diagnostika kompleks, ya’ni multidisiplinar tamoyil asosida olib boriladi. Psixologik, pedagogik va funksional baholash usullari bolaning rivojlanish darajasi, ehtiyojlari va imkoniyatlarini aniqlashga xizmat qiladi. Rivojlanish monitoringi va dinamik baholash bolaning individual taraqqiyot trayektoriyasini kuzatish imkonini beradi.

Psixologik-tibbiy-pedagogik komissiya (TPPK) faoliyati zamonaviy model asosida tashkil etilib, qarorlar faqat cheklovlarni aniqlashga emas, balki rivojlantiruvchi va qo‘llab-quvvatlovchi choralarni belgilashga qaratiladi. Diagnostika natijalari asosida individual rivojlanish dasturi (IRD/IEP) ishlab chiqiladi va muntazam ravishda baholanadi.

IV. Ta’lim jarayonini tashkil etish va metodik ta’minot. Ta’lim jarayoni Vigotskiy tomonidan asoslab berilgan yaqin rivojlanish zonasi konsepsiyasi va zamonaviy konstruktiv yondashuvlarga tayangan holda tashkil etiladi. Ta’limning korrektsion-rivojlantiruvchi, amaliy va ijtimoiy moslashuvga yo‘naltirilgan xarakteri ta’minlanadi.

Frontal, guruhli va individual ta’lim shakllari o‘zaro uyg‘unlashtiriladi. Dars dizayni differensial va moslashtirilgan bo‘lib, eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalar uchun vizual va imo-ishora vositalari,

ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalar uchun relyefli, audio va taktil materiallar qo‘llaniladi. Raqamli va assistiv texnologiyalar maxsus pedagogik yordam samaradorligini oshiradi.

V. Tarbiya va ijtimoiylashtirish. Tarbiya jarayoni axloqiy, ijtimoiy va fuqarolik qadriyatlarini shakllantirishga qaratiladi. Milliy qadriyatlar va xalq pedagogikasi asosida tarbiyalash orqali bolalarda ijtimoiy moslashuv, o‘zini anglash va jamiyatga daxldorlik hissi rivojlantiriladi. Emotsional-irodaviy sohani rivojlantirish va xulq-atvorni qo‘llab-quvvatlashning ijobiy strategiyalari (PBS) tarbiya jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Hayotga tayyorlash, reabilitatsiya va ijtimoiy integratsiya jarayonlari uzluksiz tarzda amalga oshiriladi.

VI. Maktabgacha maxsus pedagogika. Maktabgacha maxsus pedagogika intellektual, sensor va nutq rivojlanishida cheklovlari bo‘lgan bolalar bilan ishlashning eng muhim bosqichi hisoblanadi, chunki aynan erta yosh davrida bolaning kompensator imkoniyatlari eng yuqori darajada namoyon bo‘ladi. Zamonaviy maxsus pedagogikada erta aralashuv konsepsiyasi yetakchi o‘rinni egallab, rivojlanish buzilishlarini imkon qadar erta aniqlash va maqsadli pedagogik yordam ko‘rsatishni nazarda tutadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda rivojlanish buzilishlarining erta diagnostikasi psixologik, pedagogik, logopedik va tibbiy baholashning integratsiyalashgan tizimi orqali amalga oshiriladi. Ushbu jarayonda bolaning bilish faoliyati, nutqi, sensor rivojlanishi, harakat faoliyati hamda ijtimoiy-emotsional sohasidagi o‘ziga xosliklar hisobga olinadi. Ayniqsa, eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalar bilan ishlashda surdopedagogik yondashuvlar, ko‘rishida nuqsoni bo‘lgan bolalarda esa tiflopedagogik metodlar maktabgacha bosqichdayoq joriy etiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan olib boriladigan korreksion-pedagogik ishlarning asosiy shakllari o‘yin, predmetli faoliyat va sensor rivojlanishga tayangan holda tashkil etiladi. O‘yin faoliyati bolaning psixik jarayonlarini, nutqini va ijtimoiy tajribasini rivojlantirishning yetakchi vositasi sifatida qaraladi. Predmetli faoliyat orqali bolada idrok, tafakkur va harakatlarni rejalashtirish ko‘nikmalari shakllantiriladi. Sensor rivojlanish esa intellektual va nutqiy taraqqiyotning poydevori sifatida ko‘riladi.

Maxsus maktabgacha ta’lim muassasalarida korreksion-pedagogik jarayon individual va yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda olib boriladi. Ota-onalar bilan hamkorlikka asoslangan model pedagogik yordamning uzluksizligi va samaradorligini ta’minlaydi. Oilaga pedagogik maslahat berish, ota-onalarni korreksion jarayonga faol jalb etish maktabgacha maxsus pedagogikaning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

VII. Logopediya va nutq buzilishlari bilan ishlash. Logopediya — nutq buzilishlarining kelib chiqishi, rivojlanish mexanizmlari, diagnostikasi, oldini olish va korreksiyasini o‘rganuvchi maxsus pedagogikaning mustaqil sohasi hisoblanadi. Zamonaviy logopediya tibbiyot, neyropsixologiya, psixolingvistika, kognitiv fanlar va reabilitatsiya tizimlari bilan integratsiyalashgan holda rivojlanmoqda.

Bugungi kunda nutq buzilishlarini tushuntirishda bio-psixo-ijtimoiy model yetakchi o‘rinni egallaydi. Ushbu modelga ko‘ra, nutq buzilishi faqat artikulyatsion yoki nevrologik muammo emas, balki bolaning umumiy rivojlanishi, ijtimoiy muhiti, kommunikativ tajribasi va funksional imkoniyatlari bilan uzviy bog‘liq jarayondir. Shu bois zamonaviy logopedik yondashuvlar bolaning funksional imkoniyatlarini kengaytirishga qaratiladi.

Zamonaviy xalqaro amaliyotda nutq buzilishlari ICD-11 va DSM-5 klassifikatsiyalariga muvofiq ravishda “Nutq va til rivojlanishining buzilishlari” guruhi doirasida ko‘rib chiqiladi. Bu tasniflarda nutq buzilishlari bolaning intellektual rivojlanish darajasi, eshitish holati va nevrologik statusidan mustaqil ravishda baholanadi.

Logopedik amaliyotda klinik-pedagogik klassifikatsiya hanuz dolzarb bo‘lib, u nutq buzilishlarini nutq faoliyatining buzilgan bo‘g‘iniga ko‘ra tizimlashtiradi. Ushbu yondashuvga muvofiq fonetik-fonematik rivojlanish buzilishlari, leksik-grammatik tizim yetishmovchiligi, nutqning umumiy rivojlanmaganligi (NTR) kabi holatlar ajratiladi. Bu klassifikatsiya korrektsion ishlarning mazmunini aniqlashda qulay hisoblanadi.

Shu bilan birga, psixolingvistik klassifikatsiya nutqni axborotni qayta ishlash tizimi sifatida ko‘rib chiqadi. Ushbu yondashuvda nutq buzilishlari nutqni qabul qilish, qayta ishlash, rejalashtirish va realizatsiya qilish bosqichlaridagi nosozliklar bilan izohlanadi. Masalan, ekspressiv nutq buzilishlari,

reseptiv nutq buzilishlari yoki aralash shakllar farqlanadi. Bu yondashuv logopedik ishni individual neyropsixologik profil asosida rejalashtirish imkonini beradi.

Zamonaviy logopediya ICF (International Classification of Functioning) konsepsiyasiga tayanib, nutq buzilishini bolaning kundalik hayotdagi kommunikativ faoliyati orqali baholaydi. Bunda asosiy e'tibor nuqsonning o'ziga emas, balki uning bolaning ta'lim jarayoni, ijtimoiy muloqoti va mustaqilligiga ta'siriga qaratiladi. Logopedik yordam bolaning real hayotdagi muloqot ehtiyojlariga moslashtiriladi.

Nutq buzilishlarining asosiy zamonaviy tasnifi quyidagi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi: tovush talaffuzi buzilishlari (artikulatsion va fonologik), nutqning motor buzilishlari (dizartriya, nutq apraksiyasi), rezonans buzilishlari (rinolaliya), nutq ravonligi buzilishlari (duduqlanish), shuningdek og'zaki va yozma nutqning tizimli buzilishlari. Ushbu buzilishlar ko'pincha boshqa rivojlanish cheklovlari bilan birgalikda namoyon bo'ladi.

Logopedik korrektsiya zamonaviy yondashuvlarda dalillarga asoslangan amaliyot tamoyiliga tayanadi. Bu degani, qo'llanilayotgan metod va texnologiyalar ilmiy tadqiqotlar bilan tasdiqlangan bo'lishi kerak. Individual logopedik dasturlar bolaning ehtiyojlari, kuchli tomonlari va atrof-muhit omillarini hisobga olgan holda ishlab chiqiladi.

Logopediya inklyuziv ta'lim sharoitida alohida ahamiyat kasb etadi. Nutq buzilishlari ta'limdagi muvaffaqiyat va ijtimoiy moslashuvning muhim omili bo'lgani sababli, logopedik yordam pedagogik jarayon bilan integratsiyalashgan holda olib boriladi. Ota-onalar bilan hamkorlik, mutaxassislararo jamoaviy ish va muntazam monitoring zamonaviy logopedik tizimning ajralmas qismi hisoblanadi.

IX. Tiflopedagogika. Tiflopedagogika maxsus pedagogikaning ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalarni o'qitish, tarbiyalash va ijtimoiy moslashtirish masalalarini o'rganuvchi mustaqil tarmog'i hisoblanadi. Ushbu yo'nalish ko'rish analizatori faoliyatining buzilishi natijasida yuzaga keladigan ikkilamchi rivojlanish kamchiliklarini oldini olish va kompensatsiyalashga qaratilgan pedagogik tizimni o'z ichiga oladi.

Ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalar rivojlanishida sezgi-idrok jarayonlarining o'ziga xosligi asosiy o'rin tutadi. Ko'rishning qisman yoki to'liq yo'qligi makon va fazoni idrok etish, predmetlar o'rtasidagi munosabatlarni tushunish, harakatlarni rejalashtirish hamda nutqiy rivojlanishga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli tiflopedagogik ta'limda sensor kompensatsiya tamoyili yetakchi hisoblanadi, ya'ni eshitish, taktil va kinestetik sezgilarni rivojlantirish orqali ko'rish yetishmovchiligining oqibatlari yumshatiladi.

Tiflopedagogik ishlarning muhim yo'nalishlaridan biri makon orientatsiyasi va mustaqil harakatlanish ko'nikmalarini shakllantirishdir. Ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalarda fazoviy tasavvurlar maxsus mashqlar, predmetli faoliyat va harakatli o'yinlar orqali bosqichma-bosqich rivojlantiriladi. Maxsus texnik vositalar — relefli tasvirlar, Brayl yozuvi, taktil materiallar tiflopedagogik jarayonning ajralmas qismi hisoblanadi.

Nutq va tafakkur rivojlanishi tiflopedagogik ta'limning markaziy komponentlaridan biri bo'lib, ko'rish tajribasining cheklanganligi sababli so'z ma'nolarini shakllantirishda o'ziga xos qiyinchiliklar kuzatiladi. Shu sababli tiflopedagogik mashg'ulotlarda nutqni boyitish, predmetlar va hodisalar haqidagi real tasavvurlarni kengaytirish muhim ahamiyatga ega. Logopedik yordam tiflopedagogik ishlar bilan uzviy integratsiyada olib boriladi.

Inklyuziv ta'lim sharoitida tiflopedagogik yondashuvlar umumta'lim muassasalarida ham qo'llanilib, ko'rishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun moslashtirilgan o'quv muhitini yaratishni talab etadi. Moslashtirilgan o'quv materiallari, individual ta'lim rejasi va mutaxassislararo hamkorlik tiflopedagogik ta'limning samaradorligini oshiradi.

X. Surdopedagogika. Surdopedagogika eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalarni o'qitish, tarbiyalash va ijtimoiy moslashtirish masalalarini o'rganuvchi maxsus pedagogikaning muhim tarmog'idir. Eshitish analizatori faoliyatining buzilishi nutq, bilish faoliyati va ijtimoiy muloqotning shakllanishiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli surdopedagogika nutqni shakllantirish va kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratadi.

Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar turli toifalarga ajratiladi: kar, zaif eshituvchi va kech kar bo'lgan bolalar. Har bir toifa bilan olib boriladigan pedagogik ish mazmuni va metodlari eshitish qoldig'i, nutq

rivojlanish darajasi hamda bolaning individual imkoniyatlariga bog‘liq holda belgilanadi. Erta diagnostika va erta pedagogik yordam surdopedagogikaning asosiy tamoyillaridan biri hisoblanadi.

Surdopedagogik ta’limda nutqni shakllantirishning turli tizimlari qo‘llaniladi. Og‘zaki nutqqa tayangan metodlar bilan bir qatorda daktil nutq, imo-ishora tili va vizual tayanchlar kommunikatsiya vositasi sifatida keng qo‘llaniladi. Zamonaviy surdopedagogik yondashuvlarda bilingval (imo-ishora tili va og‘zaki nutq) ta’lim modeli tobora ko‘proq e’tirof etilmoqda.

Eshitish apparatlari va koxlear implantlardan foydalanish surdopedagogik ishlarning ajralmas qismi bo‘lib, texnik reabilitatsiya pedagogik ta’sir bilan uyg‘unlashtirilgandagina yuqori samaradorlikka erishiladi. Eshitish idrokini rivojlantirish, tovushlarni farqlash, nutqni eshitish orqali qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantirish surdopedagogik mashg‘ulotlarning markaziy vazifalaridan biridir.

Surdopedagogik jarayonda logopedik ishlar alohida o‘rin tutadi, chunki eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarda nutqning fonetik, leksik va grammatik tomonlari tizimli ravishda yetarli darajada shakllanmasligi mumkin. Logoped va surdopedagog hamkorligi nutqni rivojlantirish jarayonining samaradorligini ta’minlaydi.

Inklyuziv ta’lim sharoitida surdopedagogika eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalar uchun qulay akustik muhit yaratish, vizual qo‘llab-quvvatlash, o‘qituvchilarni maxsus metodik tayyorlashni talab etadi. Ota-onalar bilan hamkorlik, ularni pedagogik jarayonga faol jalb etish surdopedagogik yordamning muhim sharti hisoblanadi.

13.00.03 - Maxsus pedagogika ixtisosligi bo‘yicha savollar

Logopediya yo’nalishi uchun savollar:

1. Nutqning anatomik-fiziologik mexanizmini izohlang va qaysi bo‘limdagi buzilishlar qaysi klinik belgiga olib kelishini tahlil qiling.
2. Nutq buzilishlarining klinik-pedagogik tasnifi va psixologik-pedagogik tasnifi o‘rtasidagi farq.
3. Dislaliya: mexanizmi, sabablari va shakllarini solishtiring.
4. Tovushlarni qo‘yishda artikulyatsion baza va fonematik idrokning o‘rni.
5. Rinolaliya: patogenez, ko‘rinishlari, logopedik reabilitatsiya bosqichlari.
6. Ochiq va yopiq rinolaliya: akustik va artikulyatsion farqlar.
7. Rinolaliyada jarrohlikdan oldingi va keyingi logopedik ishni taqqoslang.
8. Dizartriya: etiologiyasi, mexanizmi va klinik ko‘rinishlari.
9. Psevdobulbar va bulbar dizartriya farqlarini tahlil qiling.
10. Dizartriyada artikulyasion motorikani rivojlantirish algoritmini sharhlang.
11. Alaliya — nutqning to‘liq rivojlanmaganligi shakli sifatida, darajalarini solishtiring.
12. Motor va sensor alaliya: diagnostika mezonlari.
13. Sensor alaliyada nutqni tushunish mexanizmini tahlil qiling.
14. Afaziya shakllarining R. Luriya bo‘yicha tasnifi.
15. Afaziyada nutqni tiklashning bosqichli logopedik modeli.
16. Duduqlanishning etiologiyasi va psixofiziologik mexanizmlari.
17. Duduqlanuvchi bolalar bilan olib boriladigan logopedik ish metodikalarini taqqoslang: N.A. Vlasova, Ye.F. Rau va S.A. Mironova metodikalari.
18. Disleksiya: kognitiv asoslar va tasnifi.
19. Disgrafiya: mexanizmi va xatolar tahlili.
20. Yozma nutq buzilishlarida fonematik analiz va sintezni rivojlantirish metodlari.
21. Artikulyatsion apparat holatini diagnostika qilish mezonlari.
22. Logopediyada neyropsixologik yondashuvning afzalliklari.
23. Nutq buzilishlarida kompleks yondashuv: logoped + shifokorlar + psixolog+ (multidisiplinar jamoa).
24. Xalqaro tavsifnomalarda nutq buzilishlarining tavsiflanishini sharxlang: XKT-11, DSM-V.

25. Nutqning neyropsixologik asoslarini sharhlab bering: qaysi miya zonalari tovush talaffuzi, fonematik idrok va ekspressiv nutq jarayonida ishtirok etadi?
26. Artikulyatsion apraksiya va dizartriyani differensial diagnostika qiling: o‘xshash va farqli tomonlarini jadvalda ko‘rsating.
27. Nutq va tafakkur o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirni izohlang: nutqning shakllanishi kognitiv jarayonlarni rivojlantiradimi yoki aksincha?
28. Artikulyatsion gimnastikani tuzishda mushaklarning tonusi, motor rejalashtirish va proprioseptsiya qanday hisobga olinadi?
29. Nogironligi bo‘lgan bolalar uchun logopedik yordamni inklyuziv ta’lim sharoitida tashkil etishning afzallik va xavflarini tahlil qiling.
30. Koxlear implantdan so‘ng nutq ustida ishlash bosqichlarini belgilang va logopedning rolini tushuntiring.
31. Logopediyada "bosqichlab murakkablashtirish" tamoyili noto‘g‘ri qo‘llanganda qanday pedagogik xatoliklar yuzaga keladi?
32. Duduqlanishdagi ikkilamchi psixologik reaksiyalar (qo‘rquv, ijtimoiy chekinish)ni kamaytirish uchun logoped tomonidan qanday strategiyalar qo‘llaniladi
33. Ilmiy tadqiqotning mohiyati va belgilari.
34. Fundamental va amaliy tadqiqot farqlarini tahlil qiling.
35. Tadqiqot muammosini aniqlash algoritmini sharhlang.
36. Tadqiqot mavzusi, obyekt va predmetning o‘zaro bog‘liqligi.
37. Tadqiqot maqsadi va vazifalarini shakllantirishda eng ko‘p uchraydigan xatolar.
38. Ilmiy yangilik mezonlarini sharhlang.
39. Tadqiqotning metodologik tamoyillari. Tadqiqotchi metodologik madaniyati tushunchasi.
40. Ilmiy dalil va ularning ishonchliligini baholash.
41. Tadqiqot metodlarining tasnifi (nazariy, empirik).
42. Kuzatuv va eksperiment metodlarining afzalliklari va cheklovlari.
43. Tajriba-sinov ishlari dasturini ishlab chiqish.
44. Tadqiqot jarayonini modellashtirish (model yaratish bosqichlari).
45. Tadqiqotning bosqichlarini sharhlang.
46. Statistik metodlar: t-test, ANOVA, korrelyatsiya.
47. Obyektivlik va ishonchlilikni ta’minlash mezonlari.
48. Validlik turlari (ichki, tashqi, konstrukt, mazmuniy).
49. So‘rovnoma va testning farqi. Logopediyada intervyu o‘tkazish texnikasi.
50. Ma’lumotlarni qayta ishlashda statistik dasturlardan foydalanish (Excel/SPSS).
51. Adabiyotlar bilan ishlash: izlash, tahlil, tizimlashtirish.
52. PRISMA diagrammasi orqali manbalarni saralash.
53. Tadqiqot natijalarini umumlashtirish va xulosaga kelish.
54. Ilmiy hisobot va maqola yozish talablari.
55. Dissertatsiya strukturasining mantiqiy zanjiri.
56. Tadqiqot axloqi va etik me’yorlar (maxfiylik, rozilik).
57. Ilmiy natijalarni amaliyotga joriy qilish (implementatsiya).
58. Tadqiqot sifatini baholash mezonlari (muammo – yangilik – isbot – natija).

Surdopedagogika yo’nalishi uchun savollar:

1. Surdopedagogikaning predmeti, maqsadi va zamonaviy vazifalari.
2. Eshitish nuqsoni bo‘lgan bolalar ta’lim-tarbiyasida L.S. Vigotskiyning kompensator rivojlanish nazariyasini qo‘llash.
3. Eshitishida nuqson bo‘lgan bolalar ta’limida differensial va inklyuziv modelni taqqoslang.
4. Koxlear implantatsiyadan keyingi kritik davr (senzitiv davr) tushunchasini izohlang.
5. Eshituv analizatorining anatomik-fiziologik tuzilishi (pedagogik talqinda).

6. Eshitish darajasining audiometriya bo‘yicha turkumlanishi. Audiometrik va surdopsixologik diagnostika: natijani pedagogik xulosaga aylantirish.
7. Surdopsixologiyada fonematik eshituv va kognitiv eshituv tushunchalari.
8. Eshitishida nuqson bo‘lgan bola nutqini diagnostika qilish protokolini tuzing.
9. “Sensorli tajriba yetishmovchiligi” fenomenini tahlil qiling: Eshitish signali yetarli emasligi yoki zaifligida semantik tizim qanday shakllanadi? Kompensatsion kanallar (vizual, taktil) rolini sharhlang.
10. Surdopedagog tomonidan o’tkaziladigan tekshiruvda XFT (ICF) modelidan foydalanish.
11. Eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarda yaqin va dolzarb rivojlanish zonasini (Vigotskiy) aniqlashning mezonlari.
12. Eshitish apparati va koxlear implantning pedagogik farqi.
13. Surdopedagogik jarayonda multimodal ta’limning roli (vizual–taktil–og‘zaki).
14. Koxlear implantatsiyadan keyingi korreksion bosqichlarni tavsiflang.
15. Ikkita muloqot kanali: bimodal bilingval model (imo-til + og‘zaki til)ning pedagogik ahamiyatini sharhlang.
16. Eshitishida nuqson bo‘lgan bolalarda nutq sur’ati va tembrini shakllantirish hususiyatlari.
17. Ota-onaga surdopedagogik konsultatsiya berish algoritmi.
18. Surdopedagogikada Ta’limni universal modeli (Universal Design for Learning (TUD)) qo‘llanilishi.
19. Maktabgacha yoshdagi zaif eshituvchi bolalarda nutqiy muloqotni shakllantirish jarayonini sharhlang.
20. Surdopedagogik jarayonda sensor integratsiya yondashuvi.
21. Eshitishida nuqsoni bo’lgan o’quvchilar individual ta'lim rejasida (ITR) maqsad qo‘yishning SMART mezonlari.
22. Koxlear implantlangan bolalarda nutqining prosodik tomonini shakllantirish.
23. Eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalarda akademik savodxonlikni rivojlantirish strategiyasi.
24. Imo-ishora tilining grammatik tizimi (lingvistik nuqtai nazardan).
25. Kattalarda kech eshitish yo‘qolishidan keyin nutqni tiklash (auditor reabilitatsiya).
26. Surdopedagog + logoped + audiolog + psixolog jamoaviy hamkorligi modeli.
27. Inklyuziv ta’limda surdopedagogning roli va kompetensiya talablari.
28. Eshitishida nuqson bo‘lgan bolalar uchun sinf akustikasini moslashtirish.
29. Surdopedagogikada oqilona moslashtirish (reasonable accommodation) tushunchasi va uni me’zonlari.
30. Eshitishida nuqson bo‘lgan o‘quvchilarning kasbiy yo‘naltirilishi.
31. Surdopedagogik amaliyotda assistiv texnologiyalar (FM-tizim, SoundField).
32. Ilmiy tadqiqotning mohiyati va belgilari.
33. Fundamental va amaliy tadqiqot farqlarini tahlil qiling.
34. Tadqiqot muammosini aniqlash algoritmini hosil qiling.
35. Tadqiqot mavzusi, obyekt va predmetning o‘zaro bog‘liqligi.
36. Tadqiqot maqsadi va vazifalarini shakllantirishda eng ko‘p uchraydigan xatolar.
37. Ilmiy yangilik mezonlari.
38. Tadqiqotning metodologik tamoyillari.
39. Tadqiqotchi metodologik madaniyati tushunchasi.
40. Ilmiy dalil va ularning ishonchliligini baholash.
41. Tadqiqot metodlarining tasnifi (nazariy, empirik).
42. Kuzatuv va eksperiment metodlarining afzalliklari va cheklovlari.
43. Tajriba-sinov ishlari dasturini ishlab chiqish.
44. Tadqiqot jarayonini modellashtirish (model yaratish bosqichlari).
45. Tadqiqotning bosqichlarini sharhlang.
46. Statistik metodlar: t-test, ANOVA, korrelyatsiya.
47. Obyektivlik va ishonchlilikni ta’minlash mezonlari.
48. Validlik turlari (ichki, tashqi, konstrukt, mazmuniy).

49. So‘rovnoma va testning farqi.
50. Intervyu o‘tkazish texnikasi.
51. Ma’lumotlarni qayta ishlashda statistik dasturlardan foydalanish (Excel/SPSS).
52. Adabiyotlar bilan ishlash: izlash, tahlil, tizimlashtirish.
53. PRISMA diagrammasi orqali manbalarni saralash.
54. Tadqiqot natijalarini umumlashtirish va xulosaga kelish.
55. Ilmiy hisobot va maqola yozish talablari.
56. Dissertatsiya strukturasining mantiqiy zanjiri.
57. Tadqiqot axloqi va etik me’yorlar (maxfiylik, rozilik).
58. Ilmiy natijalarni amaliyotga joriy qilish (implementatsiya).
59. Tadqiqot sifatini baholash mezonlari (muammo – yangilik – isbot – natija).

Oligofrenopedagogika yo’nalishi uchun savollar:

1. Oligofrenopedagogika fanining predmeti, maqsadi, vazifalari va metodlari.
2. L.S. Vigotskiyning “kompensator rivojlanish nazariyasi”ning hozirgi zamon oligofrenopedagogikadagi roli.
3. Zamonaviy oligofrenopedagogika metodologiyasi: psixologik, neyropsixologik va kompetensiyaga asoslangan yondashuvlar.
4. Vygotskiy–Luriyaning madaniy-tarixiy nazariyasi intellektual rivojlanish buzilishi bolalar ta’limida.
5. Oligofrenopedagogikada Y.A. Komenskiy g‘oyalarining amaliy ifodasi.
6. Intellektida nuqsoni bo‘lgan bolalar rivojlanishini belgilovchi biologik va ijtimoiy omillar.
7. Intellektual rivojlanishida buzilishi bo‘lgan bolalarda psixik jarayonlar (diqqat, xotira, tafakkur) rivojlanish xususiyatlari.
8. Intellektual nuqson tasniflari: XKT-10, XKT-11, DSM-V, XFT bo‘yicha zamonaviy mezonlar.
11. Intellektual rivojlanish buzilishi bo‘lgan bolalar ta’limida individual ta’lim rejasi (ITR) ishlab chiqish bosqichlari.
12. Oligofrenopedagogikada o‘qitishning asosiy tamoyillari va ularning amaliy qo‘llanilishi.
13. Intellektual rivojlanish buzilishi bo‘lgan bolalarda matematik tushunchalarni shakllantirishning propedevtik(tayyorlov) bosqichini sharhlang.
14. Intellektual rivojlanishida buzilish bo‘lgan o‘quvchilarda o‘qishga o’rgatishda analitik-sintetik usulni sharhlang.
15. Intellektual rivojlanishda buzilish bo‘lgan bolalarda umumlashtirish va guruhlash (kategoriyalash) jarayonini rivojlantiruvchi metodlar.
16. Talimda universal dizaynni (TUD) oligofrenopedagogikada qo‘llanishi.
17. Oligofrenopedagogikada oqilona moslashtirish (reasonable accommodation) tushunchasi va uni me’zonlari.
18. Oligofrenopedagogda bo‘lishi kerak bo‘lgan kompetensiyalarni sharhlang.
19. Intellektual rivojlanish buzilishi bo‘lgan bolalar uchun “strukturallashtirilgan o‘quv muhiti” dizayni.
20. Intellektual rivojlanishida buzilish bo’lgan bolalarda mehnat ta’limining maqsadi, vazifalari va korreksion vazifalari.
21. Intellektual rivojlanishida buzilish bo’lgan bolalarda kasbga yo‘naltirish va mehnatga o‘rgatishning zamonaviy modeli.
22. Ixtisoslashtirilgan (yordamchi) maktablarida psixologik/ reabilitatsion (himoyalovchi) kun tartibi.
23. Intellektual rivojlanishida buzilish bo’lgan bolalarni ijtimoiy–maishiy hayotga o‘rgatish algoritmi
24. Intellektual rivojlanishida buzilish bo‘lgan bolalar ijtimoiy moslashuvi: oilada, maktabda, jamiyatda.

24. Intellektual rivojlanishida buzilish bo’lgan bolalarda ijtimoiy-emotsional ko‘nikmalarni rivojlantirish metodlari.
25. Maxsus maktabda o‘qitish jarayonini tashkil etish va boshqaruv modeli.
34. Oligofrenopedagogning kasbiy roli va ish funksiyalari.
35. Maxsus maktabda metodik xizmatni tashkil etish (pedagogik konsilium).
36. Intellektual rivojlanishida buzilish bo’lgan bolalar tarbiyasida ota-onalar bilan ishlash strategiyalari.
37. Maxsus maktablarda kuzatuv va monitoring mexanizmlari.
38. Yengil, o‘rtacha va og‘ir intellektual rivojlanishida buzilish bo’lgan bolalar uchun qo’llaniladigan ta’lim strategiyalarini taqqoslang.
39. Intellektual rivojlanishida buzilish bo‘lgan bolalarda agressiya yoki ijtimoiy chekinish holatlarida pedagogning harakati.
40. Oligofrenopedagogik tadqiqotlarda ma’lumot to‘plash, baholash, natijalarni tahlil qilish metodlari.
41. Ilmiy tadqiqotning mohiyati va belgilari.
42. Fundamental va amaliy tadqiqot farqlarini tahlil qiling.
43. Tadqiqot muammosini aniqlash algoritmini hosil qiling.
44. Tadqiqot mavzusi, obyekt va predmetning o‘zaro bog‘liqligi.
45. Tadqiqot maqsadi va vazifalarini shakllantirishda eng ko‘p uchraydigan xatolar.
46. Ilmiy yangilik mezonlari.
47. Tadqiqotning metodologik tamoyillari.
48. Tadqiqotchi metodologik madaniyati tushunchasi. Ilmiy dalil va ularning ishonchliligini baholash.
49. Tadqiqot metodlarining tasnifi (nazariy, empirik).
50. Kuzatuv va eksperiment metodlarining afzalliklari va cheklovlari.
51. Tajriba-sinov ishlari dasturini ishlab chiqish.
52. Tadqiqot jarayonini modellashtirish (model yaratish bosqichlari).
53. Tadqiqotning bosqichlari (tayyorgarlik – tajriba – natija).
54. Statistik metodlar: t-test, ANOVA, korrelyatsiya.
55. Tanlanma (sample)ni shakllantirish va uning xatoliklari.
56. Obyektivlik va ishonchlilikni ta’minlash mezonlari.
57. Validlik turlari (ichki, tashqi, konstrukt, mazmuniy).
58. So‘rovnoma va testning farqi. Intervyu o‘tkazish texnikasi.
59. Ma’lumotlarni qayta ishlashda statistik dasturlardan foydalanish (Excel/SPSS).
60. Adabiyotlar bilan ishlash: izlash, tahlil, tizimlashtirish.
61. Tadqiqot natijalarini umumlashtirish va xulosaga kelish.
62. Dissertatsiya strukturasining mantiqiy zanjiri.
63. Tadqiqot axloqi va etik me’yorlar (maxfiylik, rozilik).
64. Ilmiy natijalarni amaliyotga joriy qilish (implementatsiya).

Tiflopedagogika yo‘nalishi bo‘yicha savollar:

1. Tiflopedagogika fanining predmeti, maqsadi, vazifalari va metodlari.
2. Ko‘rish nuqsonlari tasnifini sharhlang.
3. Ko’rishida nuqsoni bo’lgan o‘quvchi uchun individual ta’lim trayektoriyasi tuzish mezonlari.
4. Darsda ko‘zi ojiz bolaga ko‘rsatma berishda verbal navigatsiya bosqichlarini sharhlang.
5. Ko’rishida nuqsoni bo’lgan o‘quvchi uchun sinfda o‘quv joyini tanlash mezonlari: yorug‘lik, kontrast.
6. Taktil tafakkurni rivojlantirish mashqlari misollarini keltiring.
7. L.S. Vigotskiyning nuqson tuzilishi va kompensatsiya nazariyasini tiflopedagogikaga tatbiqi.
8. “Sensor kompensatsiya” tushunchasi va ko‘rish nuqsonida sezgi tizimlarining qayta taqsimlanishi.

9. O‘zbekiston va chet elda tiflopedagogika fanining taraqqiyoti (Vernadskaya, Romanova, Izotova ishlari).
10. Ko’rishida nuqsoni bo’lgan bolalarda idrok jarayoni: taktil, akustik va proprioseptiv kompensatsiya.
11. Ko’rishida nuqsoni bo’lgan bolalarda fazoviy tasavvurlar shakllanishining neyropsixologik asoslari.
12. Tiflopedagogikada axloqiy tarbiya mazmuni va metodlari.
13. Ko’rishida nuqsoni bo’lgan bolalar tasavvurining o‘ziga xosligi: real idrok–tasavvur–reaktiv obraz.
14. Zaif ko‘ruvchi bolalar uchun maxsus yoritish, rang kontrasti va vizual o‘qishga qo‘yiladigan talablar.
15. Ko’rishida nuqsoni bo’lgan bolalarda sensor-motor tajribaning chegaralanishi o‘yin faoliyatiga ta’siri.
16. Oftalmologik tashxis natijalarini pedagogik xulosaga aylantirish tartibi.
17. Ko’rishida nuqsoni bo’lgan bolalarda eshituv idrokining rivojlanish bosqichlari.
18. Ko’rishida nuqsoni bo’lgan bolalarda taktil idrok diagnostikasi (Braille, rel'efli grafiklar, sensor panel).
19. Zaif ko‘ruvchilarning kontrast sezgirligini baholash mezonlari.
20. Ko’rishida nuqsoni bo’lgan bolalarda kognitiv yuklama va charchash indikatorlari.
21. Tiflopedagogikada ta’limni universal dizayni (TUD)ni qo‘llash hususiyatlari.
22. Ko‘r va zaif ko‘ruvchi bolalar bilan didaktik o‘yinlar tizimi.
23. Braill alifbosini o‘rgatishning bosqichlari. Tiflopedagogikaga assistiv texnologiyalar.
24. Taktil grafikani o‘rgatishda bosqichli differentsiatsiya metodi.
25. Ko’rishida nuqsoni bo’lgan bolalar uchun harakat yo‘nalishini o‘rgatishda verbal navigatsiya algoritmi.
26. STEM darslarida ko’rishida nuqsoni bo’lgan o‘quvchilar ishtiroki uchun moslashtirish strategiyalari.
27. Ko’rishida nuqsoni bo’lgan bolalarda vaqt tushunchasini shakllantirish (taktil soat, audio signalizatsiya).
28. Ko’rishida nuqsoni bo’lgan bolalar bilan inklyuziv ta’limda o‘quv muhitini moslashtirish (yoritish, kontrast, joylashuv).
29. Tiflopedagogik amaliyotda oqilona moslashtirish (Reasonable accommodation) usullarini qo‘llanilish me’zonlari.
30. Ko’rishida nuqsoni bo’lgan bolalar uchun individual ta’lim rejasi (ITR / IEP) tuzish algoritmi
31. Inkluziv sinfda tiflopedagog, ota-ona, psixolog hamkorligi modeli.
32. Ko’rishida nuqsoni bo’lgan bolalarda kasbiy yo‘nalish va mustaqillikka tayyorlash..
33. Tiflopedagogika yuzasidan tadqiqotlarda mavzu–obyekt–predmet–maqsad–vazifa uyg‘unligi.
34. Tadqiqot muammosini aniqlash algoritmi.
35. Ilmiy yangilik mezonlari.
36. Tadqiqot metodlarining tasnifi (nazariy–empirik).
37. Eksperiment rejasini tuzish (tajriba va nazorat guruhi)..
38. Statistik tahlil usullari.
39. Ilmiy natijalarni amaliyotga joriy qilish (implementatsiya mexanizmi).
40. Tilflopedagogik tadqiqotlarda ma’lumot to‘plash, baholash, natijalarni tahlil qilish metodlari.
41. Tadqiqot mavzusi, obyekt va predmetning o‘zaro bog‘liqligi. Ilmiy yangilik mezonlari.
42. Tadqiqotning metodologik tamoyillari. Tadqiqotchi metodologik madaniyati tushunchasi.
43. Adabiyotlar bilan ishlash: izlash, tahlil, tizimlashtirish.
44. Kuzatuv va eksperiment metodlarining afzalliklari va cheklovlarini sharhlang. Tajriba-sinov ishlari dasturini ishlab chiqish talablarini yoriting.

Talabgor quyidagi mezonlar asosida baholanadi:

Baholash mezonlari	**Maks. ball**

1. Fanni bilish darajasi	**30**
Asosiy nazariy bilimlar	15
Ixtisoslik bo‘yicha bilimlar	15
2. Tanqidiy fikrlash va tahlil	**25**
G‘oyalarni umumlashtira olish	13
Mantiqiy fikr va dalil keltirish	12
3. Nutq va taqdimot madaniyati	**20**
Tuzilishi va izchillik	10
Til va ifoda aniqligi	10
4. Savollarga javob berish sifati	**25**
Mazmun va aniqlik	15
Moslashuvchanlik va mulohaza	5
Xotirjamlik, professional yondashuv	5
UMUMIY BALL	**100**

O’QUV-USLUBIY ADABIYOTLAR VA ELEKTRON TA’LIM RESURSLARI ROYXATI

1. Mirziyoyev SH.M. Erkin va farovon, demokratik o’zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. O’zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag’ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo’shma majlisidagi nutq / SH.M.Mirziyoyev. – Toshkent.: O’zbekiston, 2016.
2. Mirziyoyev SH.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta`minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O’zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag’ishlangan tantanali marosimdagi ma`ruza. 2016 yil 7 dekabr /SH.M.Mirziyoyev. – Toshkent: “O’zbekiston”, 2017.
3. Abidova N.Z. Maxsus psixologiya (Tiflopsixologiya). –T.: Baraka fayz media, 2017.
4. ASHA Practice Portal — Speech Sound Disorders. – https://www.asha.org/practice-portal/clinical-topics/articulation-and-phonology/
5. Ayupova M.Yu. Logopediya. –T.: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2007.
6. Corn A., Erin J. Foundations of Low Vision. – AFB Press, 2010.
7. Corn A., Erin J. Foundations of Low Vision. – AFB Press, 2010.
8. Fletcher-Janzen E., Reynolds C. Handbook of School Neuropsychology. – Springer, 2018.
9. Hale J.B., Fiorello C.A. School Neuropsychology: A Practitioner’s Handbook. – Guilford, 2016.
10. Hasanov S. Ilg‘or pedagogik mahorat sohiblari. – T.: O‘qituvchi, 1990.
11. Hatwell Y., Streri A., Gentaz E. Touching for Knowing: Cognitive Psychology of Haptic Perception. – John Benjamins, 2013.
12. Hatwell Y., Streri A., Gentaz E. Touching for Knowing: Cognitive Psychology of Haptic Perception. – John Benjamins, 2013.
13. ICD-11 Browser (WHO). – https://icd.who.int/
14. ICF — WHO Framework. – https://www.who.int/standards/classifications/international-classification-of-functioning-disability-and-health
15. IHTT (OECD) sayti www.oecd.org
16. Knoors H., Marschark M. Teaching Deaf Learners: Psychological and Developmental Foundations. – Oxford University Press, 2015.
17. Maler A.R., Sikoto G.V. Воспитание и обучение детей с тяжёлой интеллектуальной недостаточностью. – Москва, 2015
18. Marschark M., Hauser P. How Deaf Children Learn. – Oxford University Press, 2012.
19. Muminova L.R. Maxsus psixologiya. –T.: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2013.

20. Muminova L.R. Nutqida kamchiligi bor bolalarning psixologik-pedagogik diagnostikasi. –T., 2012.
21. Nurkeldieva D.A. Aqli zaif bolalarning maktab ta'limiga nutqiy tayyorgarligini aniqlash metodlari. Ped. fanl. nom.…diss. - T., 2001.
22. OECD (2013), PISA 2012 Assessment and Analytical Framework: Mathematics, Reading, Science, Problem Solving and Financial Literacy, OECD Publishing
23. OECD. Students with Disabilities, Learning Difficulties and Disadvantages. – Paris, 2012.
24. Papadopoulos K. Education of Students with Visual Impairments. – Routledge, 2018.
25. Papadopoulos K. Education of Students with Visual Impairments. – Routledge, 2018.
26. Paul, R., Norbury, C. & Gosse, C. Language Disorders from Infancy through Adolescence: Listening, Speaking, Reading, Writing, and Communicating. 5th ed. St. Louis, MO: Mosby, 2018.
27. Pulatova P. M. Maxsus pedagogika. —T.: Fan va texnologiya, 2014.
28. Raxmankulova N.X. Formirovaniye nravstvennx vzaimootnosheniy zaikayuщixsya detey mladshego shkolnogo vozrasta so sverstnikami. AKD. - Toshkent, 1994. – 132 .s.
29. Turnbull A. et al. Families, Professionals, and Exceptionality. – Pearson, 2015.
30. UNESCO Inclusive Education Resources. – https://www.unesco.org/
31. UNESCO. Global Education Monitoring Report: Inclusion and Education. – Paris, 2020.
32. UNICEF. Inclusive Education: A Guide for Policy and Practice. – New York, 2017.
33. uzedu.uz/apache/info_uzb/298/files/dars_muqaddas.doc
34. Volkova L.S. Выявление и коррекция нарушений устной речи у слепых и слабовидящих детей. – Москва, 1991.
35. WHO. Hearing Loss: Early Identification and Intervention. – Geneva, 2021.
36. World Blind Union. Inclusive Education for Learners with Visual Impairment. – 2019.
37. World Blind Union. Inclusive Education for Learners with Visual Impairment. – 2019.
38. World Health Organization. International Classification of Diseases, 11th Revision (ICD-11). – Geneva, 2019.
– ICD-11: базовый международный стандарт для классификатsiи расстройств.
39. World Health Organization. International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF). – Geneva, 2001.
– Основная международная классификатsiя функционирования и инвалидности.
40. Xrestomatiya po logopedii. T.-1. (Pod.red. P.S.Volkova., V.I.Seliverstov.) Izdatelstvo Vlados. M., 1997.
41. Xrestomatiya po logopedii. T.-2. (Pod.red. A.S.Volkova., V.I.Seliverstov). Izdatelstvo. Vlados. M., 2002g. 23. Shomaxmudova R. Sistema korrektsionno-pe
42. Yoshinaga-Itano C. Early Intervention After Universal Neonatal Hearing Screening. Pediatrics, 2014.
43. Алехина С. В. Инклюзивное образование: от теории к практике. – Москва: Просвещение, 2020.
44. Боскис Р. М. Дети с нарушениями слуха. – Москва: Академия, 2016.
45. Вернадская М. Е. Особенности зрительного восприятия детей с нарушениями зрения. – Москва, 2016.
46. Волкова Л. С. Логопедия. Теория и практика. – Москва: Владос, 2019.
47. Грибова О. Е. Психолингвистические основы логопедии. – Москва: Владос, 2020.
48. Забрамная С. Д., Исаева Т. Н. Психолого-педагогическая диагностика детей с интеллектуальными нарушениями. – Москва: Академия, 2019.
49. Корнев А. Н. Нейропсихологические основы нарушения письма и чтения. – Санкт-Петербург: Речь, 2018.
50. Королёва И. В. Ранняя помощь детям с нарушениями слуха. – Санкт-Петербург: Речь, 2020.
51. Кузьмичева Т. В. Сурдопедагогика: обучение и воспитание детей с нарушениями слуха. – Москва: Владос, 2019.

52. Лалаева Р. И. Нарушения речи и их коррекция у детей. – Санкт-Петербург: Союз, 2017.
53. Литвак А. Г. Тифлопсихология. – Москва: Академия, 2018.
54. Малер А. Р., Цикото Г. В. Воспитание и обучение детей с тяжёлой и глубокой интеллектуальной недостаточностью. – Москва: Владос, 2015.
55. Хрестоматия по логопедии. Том 1. Под ред. П.С. Волковой, В.И. Селиверстова. – Москва: Владос, 1997.
56. Хрестоматия по логопедии. Том 2. Под ред. А.С. Волковой, В.И. Селиверстова. – Москва: Владос, 2002.
57. Шаховская С. Н. Современная логопедия: теория и практика. – Москва: Hatsiональное образование, 2021.
58. Шеманов А. Ю. Инклюзия в образовании: философия, политика, практика. – Москва: НИУ ВШЭ, 2018.